

Поезия по алгоритъм – граници на изкуствения интелект при създаването на стихотворение

Мира Душкова, Христо Раянов

Algorithmic Poetry: Boundaries of Artificial Intelligence in Poetic Composition

Mira Dushkova, Hristo Rayanov

Abstract:

This paper investigates the capacity of contemporary Artificial Intelligence (AI) platforms to generate poetry that exhibits the thematic, stylistic, and linguistic characteristics inherent to literary texts. The study aims to determine the extent to which AI can perform such creative tasks and to identify the similarities and differences between a machine-generated text and a poem born of human intentionality.

An experimental approach was employed, involving the "training" of three AI platforms - ChatGPT, Grok, and Gemini - to compose in the style of the contemporary Bulgarian poet Ivan Landzhev. Following this training phase, each platform generated a poem, which was subsequently analyzed in relation to the author's individual style. The paper discusses the achievements and failures of the generated texts, focusing on aspects such as structure, emotional depth, and linguistic-stylistic features. Furthermore, the study raises questions regarding the boundaries of poetics in AI-generated content within the context of genre specificity and problematizes the role of the human factor in contemporary literature.

Keywords: Artificial Intelligence; Poetry; Literary Experiment; Ivan Landzhev; Contemporary Bulgarian Poetry; Digital Humanities.

For contacts: Assoc. prof. Mira Dushkova, PhD, assistant Hristo Rayanov, PhD, University of Ruse, mdushkova@uni-ruse.bg, hryanov@uni-ruse.bg

ВЪВЕДЕНИЕ

Интензивното развитие на изкуствения интелект (ИИ) през последните години поставя редица въпроси, свързани не само с техническите дейности, но и с навлизане в територии, смятани за изключително „човешки“, а именно – в сферата на творчеството. Вече съществуват редица проявления на ИИ като автор на музика, на картини, на видеоклипове и на различни видове художествени текстове. Това ни кара да се питаме възможно ли е алгоритъмът да усвои механизмите на творческото мислене; да възпроизведе не само формалните белези на поезията, а онова, което стои зад тях – емоция, житейски опит, енергия, смисъл? Пътят, по който можем да стигнем до отговора на тези въпроси, крие достатъчно любопитни ходове и в този смисъл би представлявал интерес за всички изследователи, които експериментират с границата между изкуствен и естествен интелект.

В българското научно пространство вече съществуват опити за проследяване на подобни казуси. Проф. Сергей Герджиков осъществява проучвания, свързани със създаването на есе, разказ, творчески образ (илюстрация) и виц чрез използването на няколко платформи за ИИ: ChatGPT, Gemini и Deep Seek. Сред неговите наблюдения особено показателен е опитът за създаване на кратко стихотворение за любовта, което се оказва твърде несполучливо. Изследователят стига до извода, че есетата „изглеждат безупречни като изказ, граматика и дори стил. Но те са твърде клиширани и тривиални, лишени от интелигентност в тесен

смисъл, и от литературна стойност“ [3]. Що се отнася до генерирания разказ, той е „красив и има качества на ученическо съчинение“; но е „пропит от изкуствен патос, клиширан, тривиален, на места несъстоятелен физически [...]“ – [3]. Тоест, машината има ограничени способности да борава с художествена образност, със смислова многопластовост и с емоционална дълбочина.

Тук обаче възниква логичен въпрос: ако задачата към ИИ не е обща, а конкретна, т.е., ако той се обучи в стила на определен поет и в анализ на неговите стихове, това би ли довело до различен резултат? Търсенето на отговор ни амбицира за създаването на настоящия доклад, защото очерта ясно целта му, а именно – да установим до каква степен изкуственият интелект може да осъществи задачи, свързани с писането на стихотворение, и доколко е способен да възпроизведе не само външните белези на авторския стил, но и неговата вътрешна художествена логика. За да постигнем тази цел, си поставихме следните задачи:

1. Анализиране на основни тематични и стилови характеристики в поезията на конкретен автор;
2. Проверка на способността на три различни платформи да открият тези характеристики и да ги анализират;
3. Проследяване дали разчетените особености са приложени в процеса на генериране на ново стихотворение;
4. Установяване на границата между човешкото и машинното писане на поезия.

За да изпълним тези задачи, се обръщаме към експерименталния подход като основен метод за изследването ни. Това ни позволява да работим с трите платформи, обучавайки ги и задавайки им определени задачи. Заедно с това използваме и сравнителен анализ, като разглеждаме уменията за интерпретация на ИИ и способността за писане на поезия в стила на избрания автор.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Проведеният експеримент премина през няколко ясно разграничени етапа.

На първо място бе извършен избор на автор, чиято поезия да послужи като база за обучение на алгоритъма. Спряхме се на съвременния поет Иван Ланджев (род. 1986) поради отчетливата му стилова индивидуалност и присъствието на ясно разпознаваеми мотиви.

На второ място бе осъществен подбор на стихотворения от различни книги на автора. Това са: „Анахронизъм“ и „Трети април“ [5]; „Чупливо е като през януари“ и „Ние според мансардата“ [4] „Terza Sofia“, „Приблизителен сонет“, „Чет Бейкър“, „Pappa Was a Rollin' Stone“, „Ако ще бъдеш някой, не избирай себе си“, „Три възрасти“, „Павлина“ [6]. Текстовете са разнообразни в стилово отношение и проблематика, като са избрани така, че да представят максимално пълно тематичния и художествения диапазон на поета. Важно е да се отбележи, че стихотворенията са публикувани онлайн, повечето пъти от самия автор, поради което използването им в експерименталната ни работа не нарушава авторското право.

На трето място бе направен изборът на три платформи за ИИ – ChatGPT, Gemini и Grok. Първите две са сред най-разпространените в България, докато

Grok е включен поради по-различните си функционални характеристики и принадлежността му към социалната мрежа X, което го прави интересен обект на сравнение³².

На четвърто място изготвихме предварителен собствен анализ на различни аспекти от поетиката на подбраните стихотворения – теми, мотиви, художествени изразни средства, индивидуално-стилови особености, културологични препратки.

На пето място избраните стихотворения бяха предоставени на трите платформи за ИИ, като им беше поставена същата задача – да направят кратък литературоведски и езиково-стилов анализ, като впоследствие синтезират информацията чрез извеждане на ключови думи и словосъчетания.

На седмо място бе поставена същинската творческа задача, насочена към ИИ – всяка от платформите да създаде по три стихотворения в стила на Иван Ланджев.

Финалният етап включва анализ на резултатите и съпоставка между естественото и изкуственото литературоведско наблюдение и машинно генерираните художествени текстове.

Основни мотиви и езиково-стилови особености в поезията на Иван Ланджев

Разглеждайки творчеството на Иван Ланджев, веднага можем да открием една особеност, която присъства почти във всяко стихотворение: вокативността. Текстовете му винаги са адресирани към някой друг: към отсъстващия баща, към любимата, към неназован адресат, което придава на поезията съкровено-интимен и изповеден тон. В диалога поетът споделя своите размисли и преживявания и тази особеност носи известен драматизъм на творбите му.

Стилово можем да отличим свободния стих, като основа за баланс между разговорния стил и високия книжовен стил. Усещането за „разговорност“ се постига и чрез използването на лексика и изрази, характерни за разговорно-битовия стил. Можем да допълним и че така се постига известна наративност на поезията. Има разказ какво се случило, какво е казано, като стремежът е да се говори свободно, с „естествен“ език. Иван Ланджев използва рими основно в последната си стихосбирка, като римува различни части на речта, с което постига интересен поетически облик. Неговите стихове са богати на културологични препратки със скрити и явни цитати от български и чуждестранни поети, писатели, философи и музиканти. Отчетливо се открояват игрите на думи и оригиналните художествени изразни средства, които често имат афористичен характер.

Най-устойчивият мотив в творчеството на Иван Ланджев е мотивът за града. Урбанистичната среда присъства и в трите му стихосбирки, като в тях градът е едновременно персонаж, място и време, фон и акцент. Друг мотив в поезията на Ланджев, който можем да намерим на много места в творчеството му, е любовта. Онази любов, която минава през музика, литература и сексуалност, през близост и споделени мигове, философия и почти винаги – през раздяла. Музиката и шахматът са другите мотиви, за които винаги се сещаме, когато говорим за стихосбирките на Иван Ланджев. Тяхната функция е поливалентна: да

³² За настоящия експеримент сме използвали безплатните версии. При възможност бихме повторили експеримента с платен абонамент.

одухотворяят или да трансформират делничното, да осветлят случващото се в града, да разтълкуват търсенията на лирическия персонаж, да осмислят успокоението и тревожността му, да синтезират смисловите заключения.

Иронията е важна част от творчеството на Иван Ланджев. Насочена срещу обществото, срещу несполучливата любов, срещу градската среда или дори срещу същността на самия лирически Аз, ироничният поглед винаги е там, за да даде един различен ракурс на начина, по който се разглеждат обкръжаващата действителност и случващото се в нея.

Резултати и анализ

След изпълнението на аналитичните и творческите задачи от трите платформи се установиха както сходни постижения, така и отчетливи дефицити.

Трите платформи се справиха сравнително добре с аналитичната част от поставените им задачи. Успяха да открият голяма част от мотивите, ироничния стил, някои от философските паралели. Особено съществен проблем в творбите и на трите платформи обаче беше липсата на интертекстуална дълбочина. Машините обаче не улавят закодираните шахматни препратки, музикалните алюзии и множеството игри на думи и интертекстуалните намигвания.

ChatGPT демонстрира сравнително добри умения за анализ на стихотворенията на Иван Ланджев, като успя да разпознае много от мотивите и да открие най-важните езиково-стилови особености. Относно създаването на стихотворения този алгоритъм показва най-добро овладяване на разговорния естествен език, на пресъздаването на градския фон и на представянето на особеностите на свободния стих. В генерираните от него поетически текстове се наблюдават опити за постигане на парадоксална афористичност – една от характерните особености на Ланджевата поетика.

Gemini демонстрира слаб анализ, като не разпозна съществена част от проблематиката в творчеството на поета. Що се отнася до опита за създаване на творба, там се срещнахме със следния проблем: повърхностно възпроизвеждане на текст, в който генерираните стихотворения са прекалено близо до оригиналите и не демонстрират художествена самостоятелност. Липсата на вътрешна логика беше също голям проблем в стихотворенията, създадени от този алгоритъм.

Grok се справи сравнително убедително на аналитично равнище, като успя да разпознае редица художествени елементи от тематичните и стиловите характеристики на поезията на Иван Ланджев. При същинското създаване на стихотворен текст обаче резултатите бяха незадоволителни от гледна точка основно на стила, като в добавка към това тук се наблюдаваше и същата грешка като при Gemini – повърхностна имитация дори с конкретни цитати от стихотворенията на поета.

Несъвършенството беше основна характерна черта в създадените стихотворения и от трите платформи. Голяма част от препратките бяха самоцелни, а културологичните натрупвания, характерни за поезията на Иван Ланджев, или отсъстваха, или се появяваха като буквални цитати без функционална художествена роля. Редицата граматически и стилистични грешки допълнително наруши усещането за органичност на текста.

Генерираните стихотворения и на трите платформи не успяха да постигнат дълбоко емоционално въздействие. Бяха гладко построени, но стерилни в емоцията си. На места логиката се нарушаваше, като потокът на съзнанието преминаваше от една тема в друга без вътрешно мотивирано смислово натрупване. Там, където реалният автор напластява смисъл чрез загатване, ИИ беше предпочел буквализацията. Липсваше онова богато наслагване на значения, което е от изключителна важност за поезията на Иван Ланджев.

Въз основа на проведенния експеримент могат да бъдат формулирани няколко основни извода: Първо, ИИ демонстрира сравнително добри възможности при аналитичното разчитане на формалните характеристики на художествения текст. Машините сравнително успешно извеждат теми, мотиви, лексикални особености и отделни художествено-образни ядра.

Второ, установява се отчетлива граница между анализиране и създаване. Платформите могат да посочат какво характеризира дадена поезия, но не успяват пълноценно да приложат тези наблюдения в процеса на художествено писане.

Трето, генерираните стихотворения страдат от бездушност, смислова еднопластовост и прекомерна зависимост от първоизточника. Налице са директни взаимодействия, стилови повторения и липса на органична авторова инвенция.

Четвърто, културологичните натрупвания, интертекстуалността и закодираните смислови системи остават най-трудно достъпни за машинното моделиране.

На база на общото представяне даваме следните обобщени оценки с условен характер: Grok – Добър 4.00; ChatGPT – Много добър 4.50; Gemini – Среден 3.00.

След приключването на нашия експеримент изпратихме деветте стихотворения, създадени от трите машини в стила на Ланджев, на самия поет. По електронната поща той сподели мнението си, написано специално за настоящия доклад. Цитираме го тук: *„Изкуственият интелект е чудесен помощник, инструмент, но не и автор. Поне според моя вкус. Някой сигурно би ми възразил, питайки: а не прави ли и човекът горе-долу същото? Не компилира ли и той информация, натрупана от тук-оттам? Може би да, но човекът има опит – нещо му се е случвало. Сърцето му е било разбивано, смял се е на тъп виц, ходил е до морето с влака за Бургас. Такива работи“.*

Ние сме солидарни със заключението на автора и му изказваме благодарност, че прие поезията му да бъде централна част от нашия експеримент.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Според нас резултатите от изследването биха могли да се използват в обучението на бакалаври и магистри (хуманитаристи и педагози) по учебните дисциплини „Литературознание“, „Стилистика на българския език“, „Българската литература на ХХI век“, „Информационни и комуникационни технологии в обучението и работа в дигитална среда“, „Българската литература и Интернет“ и др.

Проведеният от нас експеримент показва, че ИИ вече не е напълно безпомощен в полето на литературоведския анализ. Алгоритъмът може да разпознава модели, да подрежда и анализира различни аспекти от художествен текст. Успява да подреди думите в словосъчетания, като ги съгласува по род и

число, създава единно смислово и синтактично цяло, придържа се към граматичните норми и правила на българския книжовен език. Но всъщност той може само повърхностно да имитира поетическия текст и все още трудно достига до смисловата му същност и до сърцевината на истинското творчество. Докато четяхме текстовете, „изработени“ от ИИ непрекъснато се сещахме за двата славея от приказката на Андерсен, писана в далечната 1843 година: за единия, който лети свободно и след това изпява красивите си неповторими песни, с които вълнува, и за другия – изкуствения, който трийсет и три пъти пее една и съща песен и все пак не се уморява. Изкуственият интелект, както и изкуственият славей, е предвидим: „Човек може да разбере неговото изкуство, да разгледа и да изучи пружината му – с една дума, да узнае цялото му вътрешно устройство“ [1].

На изкуствения интелект му липсва нещо изключително важно – творческата интелигентност, която според Тони Бюзан е способността да се раждат нови идеи, да се разрешават проблеми по оригинален начин. Чрез нея творецът се откроява, защото притежава въображение и продуктивност [2]. Поезията е онази магия на езика, която не спира да ни изненадва с фантазията си, с обратата на мисълта, със странността си, с размаха на въображението.

Ето защо финалът на нашето изследване може да бъде изразен с лека усмивка, но и с научна убеденост: поетите трябва да се влюбват, да разлюбват, да страдат, да се самоизмъчват, да се забавляват, като играят със смислите и с думите... И да пишат. А изкуственият интелект – да продължава да се учи и да се самообразова, но да не забравя, че изкуственият славей никога не може да замени истинския.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Андерсен, Ханс Кристиан. Славеят. – В: Андерсен, Х. Кр. Андерсенови приказки. Прев.: Св. Минков. София: Народна младеж, 1977 (<https://chitanka.info/book/25-andersenovi-prikazki>).

[2] Бюзан, Тони. Силата на творческата интелигентност. 10 начина да развихрим творческия си гений. София: Изток-Запад, 2013.

[3] Герджиков, Сергей. Естествен и изкуствен интелект. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2025.

[4] Ланджев, И. Ние според мансардата. София, 2014.

[5] Ланджев, И. По вина на Боби Фишер. София, 2010.

[6] Ланджев, И. Ти, непрестанна новина. София, 2018.